

Svedočanstvo o jednom veku Jevreja

Fotografije i priče o sefardskim porodicama
iz kolekcije www.centropa.org

Fotografías e historias de familias sefardíes
de la colección de www.centropa.org

Testimonio de un siglo de judaísmo

ESPAÑA
COOPERACIÓN
CULTURAL
EXTERIOR

Al acoger en los muelles de Estambul los navíos de la flota otomana que transportaban a los judíos desde los puertos españoles, el sultán Bayaceto II pronunció una frase que se iba a hacer famosa: “Aquellos que les mandan pierden, yo gano”.

Y tuvo toda la razón: han tenido que pasar siglos hasta que España reconozca esta triste verdad, la de haber sufrido una gran pérdida con la expulsión de unos 170.000 sefardíes que abandonaron su tierra en amarga procesión atravesando los reinos de España. Esparcidos a los cuatro vientos, llevaron entre sus pocas pertenencias también el rico tesoro de su cultura, su melódica lengua y sus nostálgicos romances que les unían a su antigua patria. En cambio, los países que les abrazaron y en los que crearon sus nuevos hogares, tuvieron el privilegio de contar con unos ciudadanos de pro: intelectuales, médicos y mercaderes que hacían florecer la economía allí donde se asentaban.

Con motivo del V Centenario de la expulsión de los judíos, que se cumplió en 1992, España les rindió homenaje, celebrando distintas conmemoraciones oficiales y privadas. En España existe un importante centro de estudios sefardíes en el Instituto Arias Montano y un Museo Sefardí en Toledo, pero la más significativa expresión del esfuerzo español por recuperar sus antiguos lazos con la comunidad judía tuvo lugar el pasado 6 de febrero con la inauguración en Madrid de la Casa Sefarad Israel.

El objetivo de esta magnífica institución es rescatar del olvido y profundizar en el estudio del legado de la cultura sefardí como parte integrante y viva de la cultura española. Asimismo, sirve para el fomento de la paz, el diálogo y la cooperación entre sociedades y culturas.

Con esta exposición, titulada Testimonio de un siglo de judaísmo, la Comunidad Judía de Belgrado y la Embajada de España desean recrear, a través de las antiguas fotos e historias familiares, la vida cotidiana y las costumbres de los sefardíes de los Balcanes antes de la II Guerra Mundial, de los cuales una enorme mayoría desapareció trágicamente en las atrocidades del holocausto. A su memoria deseamos dedicar esta exposición.

José Riera Siquier
Embajador de España

Kada je na istambulskom pristaništu dočekaao brodove otomanske flote koji su prevozili Jevreje od španskih luka, sultan Bajazit II je izgovorio rečenicu koja će postati čuvena: „Oni koji su ih proterali gube, ja dobijam”.

I bio je potpuno u pravu: trebalo je da prođu vekovi pre nego što će Španija priznati ovu tužnu istinu - da je doživela veliki gubitak proteravši oko 170.000 Sefarda koji su, potucajući se od jednog do drugog španskog kraljevstva, napustili svoju domovinu. Raštrkani na sve četiri strane sveta, među ono malo stvari koje su poneli sa sobom nalazila se i njihova bogata kulturna ostavština, melodičan jezik i nostalgične romanse koje su ih vezivale za stari kraj. Sa druge strane, zemlje koje su ih primile raširenih ruku imale su sreću da steknu izvanredne građane: intelektualce, lekare i trgovce koji su činili da privreda procveta gde god da su se nastanili.

Povodom pet stotina godina od proterivanja Jevreja, 1992, Španija im je odala poštu priređujući niz zvaničnih i privatnih komemoracija. U Španiji postoji značajan centar za sefardske studije na institutu Arias Montano, kao i muzej Sefarda u Toledu. Ipak, najznačajniji dokaz španskih napora da obnovi stare veze sa jevrejskom zajednicom pružen je 6. februara ove godine prilikom svečanog otvaranja u Madridu Sefardske kuće Izrael.

Cilj ove izuzetne institucije je da spase od zaborava i produbi proučavanje sefardske kulturne baštine, kao nerazdvojnog i živog dela španske kulture. Takođe, treba da posluži kao promoter mira, dijaloga i saradnje među društvima i kulturama.

Ovom izložbom, pod nazivom „Svedočanstvo o jednom veku jevrejstva”, jevrejska opština Beograd i Ambasada Španije žele da dočaraju, preko starih fotografija i porodičnih priča, svakodnevni život i običaje Sefarda sa Balkana pre drugog svetskog rata, od kojih je ogromna većina tragično nestala u strahotama holokausta. Ovu izložbu posvećujemo uspomeni na njih.

Hose Rijera Sikijer
Ambasador Španije

La comunidad judía de Belgrado conserva la tradición, la religión y la cultura de los judíos que son, en su mayoría, de origen sefardí. Los sefardíes, desterrados de España en 1492, habían sido calurosamente acogidos por el Imperio Otomano y, tras la conquista de Belgrado en 1521, se asentaron también en esta capital.

Ya en el siglo XVII, la comunidad sefardí de Belgrado se hizo famosa por su conocida “jesiva” y sus rabinos de buena reputación en el mundo hebreo de aquella época. El prestigio del que gozaron algunos de sus miembros y su consagración a Belgrado continuó también durante los siglos posteriores, pese a numerosas desgracias que le tocó vivir a esta comunidad a lo largo de la turbulenta historia de nuestra villa. Los judíos, “el pueblo del libro”, con su cultura y letras ocupaban un importante lugar en la vida de Serbia de ese entonces.

En la actualidad, la mayoría de los judíos de Belgrado es secular, y la única sinagoga de la capital, “Sukat Shalom,” celebra el oficio religioso según el tradicional rito sefardí. La variante secular del judaísmo, la humanista, cultiva la tradición e historia judías, sin atenerse a las reglas religiosas en su vida cotidiana. Los judíos que de esta manera se sienten parte del judaísmo, están emocionalmente unidos al legado hebreo que les da la identidad.

Para los sefardíes, el preservar su identidad incluye asimismo la memoria a España y la jamás desaparecida nostalgia por ella. Tal vez las más bellas líneas dedicadas a esa nostalgia y la fe en un mejor mundo del futuro las escribió Ivo Andrić en su obra “Crónica de Travnik”:

“...sí, hemos conservado nuestra religión, la misma por la que habíamos tenido que abandonar nuestra hermosa patria, pero hemos perdido casi todo lo demás. Por suerte, pero también por pesar nuestro, no hemos echado al olvido el recuerdo a esa querida tierra nuestra, tal y como era antaño, antes de habernos expulsado cual una madrastra; de la misma manera jamás se nos apagará la fe en un mundo mejor, un mundo de orden y humanidad en el que uno camine con rectitud, mire con tranquilidad y hable con franqueza.”

El Museo Histórico Judío de Belgrado desempeña un importante papel de preservar esa memoria, recolectando y estudiando el material relacionado con nuestro legado cultural. Las fotos e historias de esta muestra, junto con los objetos expuestos, nos evocan el exuberante mundo de la cultura sefardí de esta región antes de la Segunda Guerra Mundial, cuando en el territorio de Belgrado vivían más de 12.000 judíos, de éstos 9.000 sefardíes. Son Testimonio de un Siglo de Judaísmo.

Dr. Raka Levi

Presidente

Comunidad Judía de Belgrado

Jevrejska opština Beograd neguje tradiciju, veru i kulturu Jevreja od kojih je većina Sefardskog porekla. Sefardi, nakon izгона iz Španije 1492, toplo primljeni od strane Otomanske imperije, nakon njegovog osvajanja 1521. nastanili su i u Beograd.

Već u 17. veku beogradska sefardska zajednica se pročula po poznatoj jesivi i rabinima čuvenim u jevrejskom svetu tog perioda. Ugled pojedinih članova i njihov doprinos Beogradu nastavio se i kroz naredne vekove, uprkos brojnim nevoljama koja je zajednica proživela tokom burne istorije našeg grada. Jevreji, „narod knjige” svojom kulturom i pismenošću zauzimaju značajnu ulogu u životu tadašnje Srbije.

Danas je većina Jevreja u Beogradu sekularna, a jedina beogradska Sinagoga “Sukat Shalom” obavlja redovnu versku službu po tradiciji sefardskog obreda. Sekularna, humanistička varijanta Judaizma izučava i neguje jevrejsku tradiciju i istoriju, ne pridržavajući se religioznih zakona u praktičnom životu. Jevreji koji vide svoju pripadnost judaizmu na taj način, emotivno su vezani za jevrejsko nasleđe koje im daje identitet.

Među Sefardima to očuvanje identiteta uključuje i sećanje na Španiju i nikad ne ugašenu čeznju za njom. Tu čeznju i veru u bolji svet sutrašnjice je možda najlepše opisao Ivo Andrić pišući o Sefardima u knjizi Travnička Hronika:

“...sačuvali smo veru zbog koje smo morali da napustimo svoju lepu zemlju, ali izgubili smo gotovo sve ostalo. Na sreću, i na našu muku, nismo izgubili iz sećanja ni sliku te naše drage zemlje, onakve kakva je nekad bila, pre nego nas je maćehinski oterala; isto kao što nikad neće ugasnuti u nama želja za boljim svetom, svetom reda i čovečnosti u kom se pravo ide, mirno gleda i otvoreno govori.”

Jevrejski istorijski muzej u Beogradu ima značajnu ulogu u očuvanju te memorije kroz sabiranje i izučavanje materijala vezanih za našu kulturnu baštinu. Fotografije i priče ove izložbe, sa priloženim eksponatima dočaravaju raskošan svet sefardske kulture ovog regiona iz perioda pre drugog svetskog rata, kada je na teritoriji Beograda živelo preko 12.000 Jevreja od toga 9.000 Sefarda. One predstavljaju Svedočanstvo o jednom veku Jevreja.

Dr. Sci. Raka Levi,
predsednik JOB

Testimonio de un siglo de judaísmo

Centropa.org y el proyecto que lleva su firma, Testimonio de un siglo de judaísmo, es un programa único en el que se utilizan nuevas tecnologías para combinar historias orales con antiguas fotografías familiares.

Actualmente estamos trabajando en 14 países situados entre el Báltico y el Mar Negro, y nuestra finalidad es entrevistar a 1.500 judíos de edad avanzada (y recoger 20.000 fotografías familiares) antes de que acabe 2007. Más de 720 de estas historias se encuentran actualmente online, y ahora estamos dando preferencia especial a las historias familiares de sefardíes de Bulgaria, Bosnia, Serbia, Macedonia, Grecia y Turquía.

Los sefardíes son únicos en que su cultura ha sido siempre oral, no escrita. Mientras que los judíos askenazíes del norte de Europa han sido los maestros de la palabra escrita, sus primos sefardíes han sido grandes narradores de cuentos y decidores de proverbios y canciones, transmitidos a lo largo de cientos de años desde su expulsión de España.

Ese es, precisamente, el problema. La gran mayoría de los judíos sefardíes que vivían en los Balcanes fueron asesinados durante el Holocausto, y comunidades enteras fueron exterminadas. Eso quiere decir que el tesoro de sus historias se ha desvanecido con ellos.

Aunque hemos llegado demasiado tarde, en Centropa estamos trabajando a gran velocidad para preservar las últimas historias familiares de esta región – y las fotografías que las acompañan – de tal modo que podamos disponer de ellas para profundizar en su estudio. Trabajamos en estrecha cooperación con todas las comunidades judías de los Balcanes y nos enorgullecemos, además, de estar trabajando con el Centro de Investigación Cultural Turco-Otomano Sefardí, de Estambul, que ha recurrido a más de una docena de historiadores orales para capturar este capítulo único de la historia sefardí.

En Centropa estamos profundamente agradecidos al Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación, a la Junta de Andalucía y a The American Jewish Joint Distribution Committee, por su apoyo a la presente exposición.

Edward Serotta

Director
Centropa

Svedočanstvo o jednom veku Jevreja

Trenutno radimo u 14 zemalja između Baltičkog i Crnog mora, i naš cilj je da do kraja 2007.g. obavimo razgovor sa 1.500 Jevreja u poznom dobu (kao i da sakupimo 20.000 porodičnih fotografija). Preko 720 ovakvih priča se sada nalaze na internetu i u ovom trenutku poklanjamo posebnu pažnju porodičnim pričama Sefarda iz Bugarske, Bosne, Srbije, Makedonije, Grčke i Turske.

Sefardi su jedini čija je kultura uvek bila usmena, nikada pisana. Dok su Aškenazi Jevreji sa severa Evrope bili majstori pisane reči, njihovi rođaci Sefardi su bili veliki pripovedači koji su stotinama godina, još od njihovog proterivanja iz Španije, s kolena na koleno prenosili narodne umotvorine i pesme.

Upravo u tome leži problem. Velika većina sefardskih Jevreja koji su živeli na Balkanu bila je pobijena tokom holokausta tako da su čitave zajednice bile zatrte. To znači i da je čitavo usmeno blago koje su stvorili iščezlo zajedno sa njima.

Iako smo stigli previše kasno, Centropa užurbano radi na tome da sačuva od zaborava poslednje porodične priče ovog regiona – kao i fotografije koje idu uz njih – kako bi nam bile dostupne za dalje proučavanje. Tesno saradujemo sa svim jevrejskim zajednicama na Balkanu i, između ostalog, ponosni smo na saradnju sa Centrom za istraživanje tursko-otomansko sefardske kulture iz Istambula, koji je obavio više od desetinu razgovora kako bi sakupio porodične priče i ovekovečio ovo jedinstveno poglavlje u sefardskoj istoriji.

Centropa je duboko zahvalna španskom Ministarstvu za spoljne poslove i saradnju, pokrajinskoj vladi Andaluzije i The American Jewish Joint Distribution Committee na podršci koju su pružili ovoj izložbi.

Edward Serotta

Direktor
Centropa

¿Quiénes son los Sefardíes?

Sefarad es el nombre hebreo de España y, en términos estrictos, los sefardim (plural de sefardí) son los judíos cuyas raíces se remontan a la Península Ibérica. Después de haber vivido en suelo español durante casi 1.000 años, fueron expulsados en 1492.

Algunos de estos exiliados españoles emigraron a Portugal, de donde no tardaron en ser también expulsados (en 1497). Se asentaron principalmente en Marruecos, el Imperio Otomano, Francia, Italia, así como América del Norte, los Países Bajos, el Caribe e Inglaterra. En menor número se establecieron también en otras partes. (Hoy en día, el término sefardí se ha ampliado para abarcar a las comunidades inmigrantes israelíes procedentes de Oriente Próximo, entre ellos los judíos llegados de Iraq, Irán y el Yemen).

Los sefardim fueron recibidos con los brazos abiertos en el Imperio Otomano. Salónica (hoy Thessaloniki) se convirtió en la sede de la comunidad sefardí más numerosa, y los exiliados españoles establecieron comunidades a lo largo y ancho de los Balcanes. La suerte de los judíos en el Imperio Otomano siguió, en sus altibajos, el destino del propio Imperio. A mediados del siglo XIX, la pobreza y el analfabetismo se habían convertido en problemas de gran magnitud para muchas comunidades sefardíes, y se tomaron medidas importantes para atajarlos. Muchas de esas medidas tuvieron gran éxito.

A lo largo de los siglos, en la mayoría de las comunidades sefardíes pervivió una gran nostalgia por su solar ibérico. Hablaban judeo-español (llamado ladino en algunas comunidades), cantaban romances españoles y se transmitían cuentos y proverbios tradicionales de una generación a otra.

Las comunidades judías de Bosnia, Serbia, Macedonia, Croacia y Grecia sufrieron una destrucción terrible durante el Holocausto, mientras que Bulgaria protegió a sus judíos (aunque sí deportó a los judíos de la Macedonia y Tracia ocupadas).

Excepto en Grecia y Turquía, estas comunidades cayeron después bajo el dominio comunista. Muchos judíos emigraron, siendo pocos los que se quedaron atrás. Las guerras que se libraron en la antigua Yugoslavia en los años noventa presenciaron el éxodo de centenares más, mientras que los judíos de Bulgaria, desde 1989, han estado reconstruyendo orgullosamente la vida comunal que se les negó bajo el comunismo, primero gracias por el sostenimiento de la American Jewish Joint Distribution Committee.

Con más de 15.000 miembros, la comunidad judía turca, centrada en Estambul, sigue siendo fuerte y viable. La Comunidad de Salónica, aunque reducida a una sombra de lo que fuera en tiempos, mantiene orgullosamente sus estructuras comunales y cuida de sus ancianos, a la vez que inculca en sus jóvenes el sentido de orgullo sefardí.

Ko su Sefardi?

Sefarad je hebrejsko ime za Španiju a, u užem smislu, los sefardim (množina od sefardí) su Jevreji poreklom sa Iberijskog poluostrva. Nakon što su gotovo 1000 godina živeli na španskom tlu, bili su proterani 1492.g.

Neki od ovih španskih izgnanika su emigrirali u Portugaliju ali su i odande bili ubrzo proterani (1497). Nastanili su se uglavnom u Maroku, Otomanskom carstvu, Francuskoj, Italiji ali i u Severnoj Americi, Holandiji, na Karibima i u Engleskoj. U manjem broju su se nastanili u drugim zemljama. (U današnje vreme termin sefardí je proširen i obuhvata i izraelske inigrantske zajednice koje potiču sa Bliskog istoka, među kojima su Jevreji pristigli iz Iraka, Irana i Jemena).

Los sefardím su bili primljeni raširenih ruku u Otomanskoj carevini. Solun je postao sedište najbrojnije sefardske zajednice, a španske izbeglice su osnovale svoje zajednice po celom Balkanskom poluostrvu. Sudbina Jevreja u Otomanskom carstvu pratila je, u svim usponima i padovima, sudbinu samog carstva. Sredinom XIX veka, siromaštvo i nepismenost postali su veliki problem za mnoge sefardske zajednice, tako da su preduzete ozbiljne mere za njegovo rešavanje. Mnoge od ovih mera imale se veliki uspeh.

Tokom vekova u većini sefardskih zajednica održala se nostalgija za starim španskim zavičajem. Govorili su španski jevrejski (koji se u nekim zajednicama zvao ladino), pevali španske romanse i prenosili sa kolena na koleno priče i poslovice.

Jevrejske zajednice u Bosni, Srbiji, Makedoniji, Hrvatskoj i Grčkoj pretrpele su strašno uništenje tokom holokausta, dok je Bugarska zaštitila svoje Jevreje (iako je Jevreje iz okupirane Makedonije i Trakije deportovala).

Osim Grčke i Turske, ove zajednice su kasnije bile pod komunističkom vlašću. Mnogi Jevreji su emigrirali i malo njih je ostalo. Ratovi koji su vođeni na tlu bivše Jugoslavije devedesetih godina za još stotine njih značili su nov egzodus, dok su Jevreji u Bugarskoj s ponosom počeli od 1989. da obnavljaju život u zajednici (koji im je bio zabranjen tokom godina pod komunizmom), i to pre svega zahvaljujući organizaciji American Jewish Joint Distribution Committee.

Jevrejska zajednica u Turskoj, sa preko 15.000 članova i sa centrom u Istambulu, još uvek je snažna i aktivna. Zajednica iz Soluna, bez obzira što je bleđa senka onoga što je bila nekada, s ponosom održava strukturu svoje zajednice i brine se o svojim starim članovima, dok istovremeno svojim mladim članovima uliva osećaj ponosa što su sefardi.

ENTREVISTADA: MATILDA CERGE
FOTO TOMADA EN: BELGRADO
AÑO: AÑOS 20
ENTREVISTADORA: RACHEL CHANIN

Esta es la tienda de mi tío abuelo Jakov, en el centro de Belgrado. La abrió en 1903. Toda la familia trabajaba allí, o en alguna otra de las tiendas familiares, que se dedicaban a la venta de telas. Hasta mi abuela trabajaba allí. A pesar de que la familia no iba a trabajar los sábados, la tienda permanecía abierta. Jakov era también cantor en la sinagoga de la calle Cara Urosa. En el centro de Belgrado había otras tiendas propiedad de judíos, como la librería Kon, donde podíamos tomar libros en préstamo, como en una biblioteca, y hasta comprarlos por un penique a la semana.

RAZGOVOR VOĐEN SA: MATILDOM CERGE
SLIKANO U: BEOGRADU
GODINA: DVADESETE GODINE PROŠLOG VEKA
RAZGOVOR VODILA: RACHEL CHANIN

Ovo je radnja mog deda strica Jakova, u centru Beograda. Otvorio je 1903.g. Cela porodica je radila u ovoj ili u nekoj drugoj radnji koje je posedovala i u kojima su se prodavali štofovi. Čak je i moja baka radila tamo. Iako porodica nije radila subotom, radnja je ostajala otvorena. Jakov je osim toga bio i kantor u sinagogi koja se nalazila u Ulici cara Uroša. U centru Beograda je bilo i drugih radnji koje su pripadale Jevrejima, kao što je bila knjižara Kon, u kojoj smo mogli da pozajmljujemo knjige, kao da je biblioteka, pa čak i da ih kupujemo za jednu paru nedeljno.

ENTREVISTADA: MATILDA CERGE
FOTO TOMADA EN: BELGRADO
AÑO: 1938
ENTREVISTADORA: RACHEL CHANIN

Esta fotografía se tomó delante del centro judío de la calle Kralja Petra. Es la clase de religión judía. Yo estoy en la primera fila de los que están sentados, la segunda por la izquierda. Todos acudíamos a una escuela elemental laica con niños no judíos. Como la asignatura de religión era obligatoria, los niños judíos recibían su propia clase después del horario escolar. Todos los chicos judíos del vecindario se juntaban para estudiar nuestras tradiciones, la Biblia y la lengua hebrea. Casi ninguno de los que aparecen en esta foto sobrevivió la guerra, solamente unos cinco, según creo.

RAZGOVOR VOĐEN SA: MATILDOM CERGE
SLIKANO U: BEOGRADU
GODINA: 1938
RAZGOVOR VODILA: RACHEL CHANIN

Ova fotografija je napravljena ispred jevrejskog centra u Ulici kralja Petra. To je čas jevrejske veronauke. Ja sam u prvom redu, sedim druga s leva. Svi smo išli u laičku osnovnu školu sa nejevrejskom decom. S obzirom da je veronauka bila obavezan predmet, jevrejska deca su imala poseban čas posle redovne nastave. Sva jevrejska deca iz komšiluka su se okupljala da proučavaju naše običaje, Bibliju i hebrejski jezik. Gotovo nijedno dete sa ove slike nije preživelo rat, samo možda njih petoro, bar tako mislim.

ENTREVISTADA: MATILDE CERGE
FOTO TOMADA EN: BELGRADO
AÑO: 1929
ENTREVISTADORA: RACHEL CHANIN

Izquierda: Ésta es mi tía abuela Lenka, esposa de Jakov. Está sentada en un parque de Belgrado. Viste ropa tradicional sefardí. Lo que cubre la cabeza es un "tukado", propio de las mujeres religiosas.

Derecha: Ésta es mi abuela paterna, Matilda Kalef. Era mi preferida y pasé mi infancia bajo su ala. Su vida había sido durísima: antes de cumplir los 25 ya había perdido a dos de sus hijos, y más tarde murió su marido. A pesar de todo, tenía una actitud muy decidida ante la vida. Todos los días preparaba la comida para la familia y para todos los criados, trabajaba en la tienda, y por la tarde hacía una parada en la panadería para comprar caramelos. Siempre tenía un dulce para mí. Ella y su cuñada fueron asesinadas en el campo de concentración de Sajmiste, creo que en camiones de gas.

RAZGOVOR VOĐEN SA: MATILDOM CERGE
SLIKANO U: BEOGRADU
GODINA: 1929
RAZGOVOR VODILA: RACHEL CHANIN

Levo: Ovo je moja baba tetka Lenka, Jakovljeva žena. Sedi u jednom parku u Beogradu. Obučena je u tradicionalnu sefardsku nošnju. Glava joj je pokrivena «tukadom», koji su obično nosile pobožne žene.

Desno: Ovo je moja baka po ocu, Matilda Kalef. Nju sam najviše volela i provela sam detinjstvo u njenom okrilju. Imala je jako težak život: sa nepunih 25 godina izgubila je dvoje dece a kasnije joj je umro i muž. Uprkos svemu, bila je veoma odlučna žena. Svaki dan je pripremala hranu za celu porodicu i poslugu, radila u prodavnici a popodne nije propuštala da zastane kod pekare da bi kupila bombone. Uvek je imala neki slatkiš za mene. Lenka i njena zaova su bile ubijene u logoru na Sajmištu, mislim u gasnim kamionima.

ENTREVISTADA: MATILDE CERGE
FOTO TOMADA EN: BELGRADO
AÑO: 1910 (IZQUIERDA), 1920 (DERECHA)
ENTREVISTADORA: RACHEL CHANIN

Izquierda: Aquí tenemos, de izquierda a derecha, a Vikica Kalef, Lenka Kohn, la hermana de mi abuela, y Lenka Kalef. La fotografía se tomó en el estudio Vrac. Las tres estaban muy unidas, ayudaban en las tiendas, preparaban toda clase de platos sefardíes tradicionales, hablaban ladino entre sí, y eran los verdaderos pilares de la familia. Todas ellas eran asesinadas en Sajmiste, junto con todos los demás miembros de sus familias.

Derecha: Estos son Estira y Salom Ruso, y ésta es la fotografía de sus bodas de plata. Estira nació en 1873 y era profesora de español, alemán, italiano, francés e inglés. Incluso llegó a escribir un libro de texto para niños judíos. Su marido, Salom, nació el mismo año y era un profesor muy popular en la escuela judía, además de rabino. Todos los queríamos. Estira y Salom también fueron asesinados en Sajmiste.

RAZGOVOR VOĐEN SA: MATILDOM CERGE
SLIKANO U: BEOGRADU
GODINA: 1929
RAZGOVOR VODILA: RACHEL CHANIN

Levo: ovde imamo sa leva na desno, Vikicu Kalef, Lenku Kon, sestru moje baje, i Lenku Kalef. Slika je napravljena u foto-ateljeu Vrac. Njih tri su bile veoma vezane, pomagale su u radnjama, pripremale sva moguća tradicionalna sefarska jela, govorile između sebe ladino i bile istinski stubovi porodice. Sve tri su bile pogubljene na Sajmištu, zajedno sa svim ostalim članovima porodice.

Desno: Ovo su Estira i Salom Ruso i ovo je fotografija sa njihove srebrne svadbe. Estira je rođena 1873. i bila je profesor španskog, nemačkog, italijanskog, francuskog i engleskog jezika. Čak je napisala i jedan udžbenik za jevrejsku decu. Njen muž, Salom, rođen je iste godine i bio je veoma popularan profesor u jevrejskoj školi, a osim toga je bio i rabin. Svi smo ih voleli. Estira i Salom su ubijeni na Sajmištu.

ENTREVISTADO: NISIM NAVON
FOTO TOMADA EN: PRISTINA
AÑO: 1930
ENTREVISTADORA: RACHEL CHANIN

Esta foto se tomó en el patio de la casa de mi abuela, Bukica Baruh, en Prístina. Yo soy el niño del fondo; las mujeres se han reunido para hacer matzah (pan ázimo) para la Pesach (Pascua). Aún recuerdo todos los preparativos y, durante la seder (Cena Pascual), en Prístina solíamos hacer algo que yo no había visto hacer en ningún otro sitio: los niños tomábamos un pedazo de matzah, lo envolvíamos en nuestra servilleta, nos lo echábamos al hombro y marchábamos alrededor de la mesa entonando cánticos sobre nuestro éxodo de Egipto.

RAZGOVOR VOĐEN SA: NISIMOM NAVONOM
SLIKANO U: PRIŠTINI
GODINA: 1930
RAZGOVOR VODILA: RACHEL CHANIN

Ova slika je napravljena u dvorištu kuće moje bake, Bukice Baruh u Prištini. Ja sam dečak u dnu slike; žene su se okupile da prave macot (beskvasan hleb) za Pashu. Još uvek se sećam svih priprema i, tokom sedera (pashalne večere) u Prištini imali smo običaj da radimo nešto što nisam nigde video: mi deca uzimali bismo komad macota, uvijali ga u salvetu, stavljali preko ramena i obilazili oko stola pevajući pesme o našem izgonu iz Egipta.

ENTREVISTADO: JOSEF BARUHOVIC
FOTO TOMADA EN: PRISTINA
AÑO: 1920
ENTREVISTADORA: RACHEL CHANIN

Retrato familiar con mi abuelo, Moshe Baruch, sentado con su bastón. Eran pequeños comerciantes de Prístina. En la tienda del abuelo se escribía en alfabeto hebreo y se hablaba ladino. Quien realmente cuidaba de la familia de mi padre era mi "vava", abuela en el ladino de Prístina; al abuelo Moshe Baruch le gustaba la bebida y no se preocupaba demasiado de cuidar a su extensa familia. Esa responsabilidad recaía sobre mi "vava" (abuela). Recordando aquellos tiempos, tengo la impresión de que las mujeres de mi familia eran mucho más capaces que los hombres: empezando por mi vava, después mi madre, y ahora mi hermana. Aparte de esto, los Baruch eran una típica familia sefardí de Prístina: tradicional en su práctica religiosa y de medios modestos.

RAZGOVOR VOĐEN SA: JOSEFOM BARUHOVICEM
SLIKANO U: PRISTINI
GODINA: 1920
RAZGOVOR VODILA: RACHEL CHANIN

Porodični portret sa mojim dedom, Moše Baruhom, koji sedi sa štapom. Bili su sitni trgovci u Pristini. U dedinoj radnji se pisalo hebrejski i govorio ladino. Moja „vava“ (baka na prištinskom ladinu) je bila ta koja se uistinu brinula o očevoj porodici; deda Moše Baruh je voleo čašicu i nije previše vodio računa o svojoj velikoj porodici. Ta briga je pala na moju „vavu“ (baku). Kada se setim tih vremena imam utisak da su žene u mojoj porodici bile sposobnije od mušaraca: počev od moje vave, preko moje majke i, sada, sestre. Što se ostalog tiče, Baruhovi su bili tipična sefardska porodica u Prištini: tradicionalni u verskim običajima i skromnog materijalnog stanja.

Serbia - Srbija

ENTREVISTADO: CADIK DANON
FOTO TOMADA EN: UNIDAD DE PARTISANOS
AÑO: 1943 (izquierda), 1916 (inferior),
1945 (superior)
ENTREVISTADORA: IDA LABUDOVIC

Izquierda: Esta fotografía se tomó cuando estábamos en territorio croata, combatiendo contra los ustachi. El mes de septiembre anterior siete de nosotros conseguimos escapar de Jasenovac, una gran hazaña, sin duda. Me convertí en comisario de compañía y, poco antes de que se tomase esta foto, caí herido.

Inferior: Mis padres, el día de su compromiso. Mi padre, que era de origen humilde, se ganó bien la vida. Tenía una energía tremenda. Ni siquiera soy capaz de hablar del modo en que fue asesinado durante la guerra.

Superior: Aquí hay una foto mía con mi madre y dos de mis hermanas, en junio de 1945. Es un milagro que una familia judía haya sobrevivido, como ha sido nuestro caso. Esta foto fue tomada durante los primeros instantes que pasamos juntos después de cuatro largos y terribles años.

RAZGOVOR VOĐEN SA: CADIKOM DANONOM
SLIKANO U: PARTIZANSKOJ JEDINICI
GODINA: 1943 (LEVO), 1916 (DOLE)
i 1945 (GORE)
RAZGOVOR VODILA: IDA LABUDOVIC

Levo: Ova fotografija je napravljena kada smo se nalazili na hrvatskoj teritoriji i borili protiv ustaša. Pre toga, u septembru, nas sedmorica smo uspeli da pobegnemo iz Jasenovca što je nesumnjivo bio ogroman podvig. Postao sam komesar odreda i, neposredno pre nego što je nastala ova fotografija, bio sam ranjen.

Dole: Moji roditelji na dan svoje veridbe. Moj otac, koji je bio skromnog porekla, lepo je zarađivao. Imao je neverovatnu energiju. Nemam snage čak ni da pričam o načinu na koji je bio ubijen tokom rata.

Gore: Na ovoj slici sam ja sa majkom i mojim dvema sestrama, juna 1945. Prosto je čudo da je jedna jevrejska porodica uspela da preživi, kao što je to bio naš slučaj. Ova slika je napravljena u prvim zajednički provedenim trenucima posle četiri duge i strašne godine.

1. AMULETO, siglo XVIII, Oriente Próximo

Museo Histórico Judío, Belgrado
Nº 310

1. AMULET, XVIII vek, Bliski istok

Jevrejski istorijski muzej, Beograd,
inv. br. JIM 310

2. AMULETO, siglo XIX, Marruecos

Museo Histórico Judío, Belgrado
Nº 340

2. AMULET, XIX vek, Maroko

Jevrejski istorijski muzej, Beograd,
inv. br. JIM 340

3. AMULETO, siglo XIX, Marruecos

Museo Histórico Judío, Belgrado
Nº 315

3. AMULET, XIX vek, Maroko

Jevrejski istorijski muzej, Beograd,
inv. br. JIM 315

4. AMULETO, siglo XX, Marruecos

Museo Histórico Judío, Belgrado
N° 312

4. AMULET, XX vek, Maroko

Jevrejski istorijski muzej, Beograd,
inv. br. JIM 312

5. AMULETO, siglo XX, Marruecos

Museo Histórico Judío, Belgrado
N° 306

5. AMULET, XX vek, Maroko

Jevrejski istorijski muzej, Beograd,
inv. br. JIM 306

6. MENORA, siglo XX (?)

Museo Histórico Judío, Belgrado, N° 568

(Candelero de siete brazos, de uso común, no se relaciona con ninguna fiesta en especial, uno de los principales símbolos de judaísmo)

6. MENORA, XX vek, (?)

Jevrejski istorijski muzej, Beograd, inv. br. JIM 568
(sedmokraki svećnjak, u opštoj upotrebi, ne vezuje se za posebne praznike, jedan od glavnih simbola judaizma)

7. PAROHET – telón de sinagoga, siglo XIX (Turquía-?)

Museo Histórico Judío, Belgrado, N° 373

(Telón que cubre el armario sagrado *Aron Hakodes* en el que se guarda la Torá y los complementos de la Torá en la sinagoga)

7. PAROHET – sinagogalna zavesa, XIX vek, (Turska ?)

Jevrejski istorijski muzej, Beograd, inv. br. JIM 373

(sinagogalna zavesa, pokriva sveti orman *Aron Hakodeš* u kojem se čuvaju Tore i oprema za Tore u sinagogi)

8. VESTIDO DE GALA – fragmento, siglo XIX (?)

Museo Histórico Judío, Belgrado
N° 8

8. SVEČANA ŽENSKA HALJINA – FRAGMENT, XIX vek, (?)

Jevrejski istorijski muzej, Beograd,
inv. br. JIM 8

**9. CANDELERO JANUKA
PARA LA FIESTA JANUKA,
siglo XVIII, Marruecos**

Museo Histórico Judío, Belgrado
N° 169

**9. HANUKIJA – HANUKA
SVEĆNJAK, XVIII vek,
Maroko**

Jevrejski istorijski muzej,
Beograd,
inv. br. JIM 169

10. CANDELERO JANUKA, siglo XIX, Bosnia

Museo Histórico Judío, Belgrado
Nº 187

10. HANUKIJA – HANUKA SVEĆNJAK, XIX vek, Bosna

Jevrejski istorijski muzej, Beograd,
inv. br. JIM 187

11. PAÑO PARA EL “JALA”- EL PAN SABÁTICO, siglo XX, Israel

Museo Histórico Judío, Belgrado, Nº 104
(Confección moderna)

11. POKRIVAČ ZA HALU - SUBOTNJI HLEB, XX vek, Izrael

Jevrejski istorijski muzej, Beograd, inv. br. JIM 104
(moderna izrada)

12. PAÑO PARA EL “JALA”- EL PAN SABÁTICO, siglo XX, Belgrado

Museo Histórico Judío, Belgrado, Nº 105
(Confección moderna)

12. POKRIVAČ ZA HALU - SUBOTNJI HLEB, XX vek, Beograd

Jevrejski istorijski muzej, Beograd, inv. br. JIM 105
(moderna izrada)

- 13. PAÑO PARA MASOT, siglo XIX, Bucarest**
 Pan sin levadura que se prepara para el Pésaj
 Regalo de la sinagoga sefardí "Malbim" de Bucarest
 Museo Histórico Judío, Belgrado, N° 21
- 13. POKRIVAČ ZA MACOT, XIX vek, Bukurešt**
 - poklon sefardske sinagoge „Malbim“ iz Bukurešta -
 Jevrejski istorijski muzej, Beograd, inv. br. JIM 21

- 14. FUENTE, 1928, Palestina**
 Museo Histórico Judío, Belgrado
 N° 323
- 14. ČINIJA, 1928. godina, Palestina**
 Jevrejski istorijski muzej, Beograd,
 inv. br. JIM 323

15. CANDELEROS PARA SCHABAT, siglo XX (?)

Museo Histórico Judío, Belgrado
N° 262

15. SVEĆNJACI ZA ŠABAT, XX vek, (?)

Jevrejski istorijski muzej, Beograd,
inv. br. JIM 262

16. CANDELEROS PARA SCHABAT, comienzos del siglo XX (?)

Confeccionados por la escuela "Becalel", Jerusalén
Museo Histórico Judío, Belgrado
N° 322

16. SVEĆNJACI ZA ŠABAT, početak XX veka, Izrael

- izrada škole „Becalel“, Jerusalim -
Jevrejski istorijski muzej, Beograd,
inv. br. JIM 322

Ambasada Kraljevine Španije
u Beogradu

JEVREJSKA OPŠTINA BEOGRAD
JEWISH COMMUNITY BELGRADE

KUĆA LEGATA
BELGRADE HERITAGE HOUSE